

Ağaç Kültü: Kutsal Ağaçlar ve Dilek Ağaçları

Prof. Dr. Tessa Hofmann

Tessa.Hofmann@katwastan.de

Yayımlanma Tarihi:

5 Ekim 2025

İndirilme Tarihi:

27.06.2026

Önerilen Atıf: Hofmann, Tessa (2025). Ağaç Kültü: Kutsal Ağaçlar ve Dilek Ağaçları . Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. <https://www.aleviensiklopedisi.com/madde-x/agac-kultu-kutsal-agaclar-ve-dilek-agaclari-8104/> (Erişim Tarihi: 27.06.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

URI /isil/DE-4607

LOBID

lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink

id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143
Dortmund

info@aleviensiklopedisi.com

Özet

Ağaç kültü; tekil ağaçların, ağaç topluluklarının ya da kutsal korulukların kutsanması ve onlara yönelik saygı pratiklerini ifade etmektedir. Bu ağaçlar, kimi zaman mitolojik varlıkların bizzat kendilerinin, kimi zaman onların sembollerinin ya da mekânlarının (meskenlerinin) cisimleşmiş hâli olarak görülmektedir. Günümüzde de dünyanın pek çok bölgesinde ağaçlara yönelik bu tür dinsel veya kültürel saygı biçimleri yaygınlığını sürdürmektedir. Bu makale, Alevi inanç geleneğinde ağaç kültünün kökenlerini ve görünüm biçimlerini incelemektedir. Anadolu'da, Ermeni Yaylaları'nda, Dersim'de ve diğer Kürt yerleşim alanlarında ağaçlara yönelik bu tür tapınma biçimlerinin geçmişi Tunç Çağı'na kadar uzanmaktadır. Tanrıların, ruhların veya demonik varlıkların doğaya yerleşmiş temsil mekânları olarak kabul edilen bu ağaçlar, karakterlerine göre koruyucu, dilekleri yerine getiren ya da yatıştırılması gereken varlıklar olarak düşünülmüştür. Dersim'deki Alevi nüfus özellikle meşe ve ardıç ağaçlarını kutsal saymış, onlara saygı göstermiştir. Halk inancında bu ağaçlar, "dilek" ya da "adak ağacı" (Kürtçe: Dārî Mirâzân) işlevi de görmektedir. Dersim'deki Raa Haqi inanç topluluğunun doğayla kurduğu yakın ilişki ve ağaçlara yönelik saygı geleneği, zamanla bölgeyi hedef alan çevresel yıkım (ekosid) politikalarının da merkezine yerleştirmiştir. Bu saldırılar, hem Dersim'de yaşayan halk arasında hem de Dersim diasporasında çevresel farkındalığın yükselmesine ve güçlü protesto hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevi, Alevi Kurds, Dersim;, Ecocide, Environmental Destruction, Environmentalism, Junipers, Kird, Oak Trees;, Raa Haq, Sacred Trees, Tree Of Life, Votiv Trees

Kürt Ağaç Kültü

Dünya genelinde çok farklı kültür ve mitolojilerde doğa; ağaçlar, nehirler ve dağlar gibi çeşitli biçimleriyle kutsal kabul edilmekte, bu doğal varlıkların tanrıları, ruhları ya da ataların ruhlarını barındırdığına inanılmaktadır. Bu tür inanç sistemleri, taşlar, sular, bitkiler ve hayvanlar dâhil olmak üzere tüm doğal varlıklara ruhani ya da doğaüstü nitelikler atfeden Kürt kültürü ve mitolojisinde de görülmektedir.

(...) Günümüz Kürdistan'ında Geç Antik Çağ'dan modern döneme kadar kutsal ağaç, kutsal dağlar, şifalı kaynaklar ve

doğal mağaralar gibi diğer yinelenen unsurlarla birlikte yerel dinsel kompleksin ve kutsal peyzajın bir parçası olmuştur. Kutsal ağaçlarla ilişkili halk inançları ve pratikleri, özellikle yerel dinsel gelenekler (örneğin Yezidilik ve Yarsanilik) içinde günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.[i] T. F. Aristova, yakın zamana kadar Kürtler arasında birçok Müslüman ritüel ve inancın; göller, taşlar, mezarlar, ağaçlar, ateş ve ata kültüyle ilişkili İslam öncesi kültlerle yan yana var olduğunu belirtmektedir.[ii][iii]

Kürt mitolojisi ve dinsel inançlarında üç tür kutsal ağaç ayırt edilebilir. Birincisi, örgütlü bir din olarak olmasa da ibadeti 20. yüzyılın başlarına kadar süren Yazd adlı bir ağaç-tanrıdır. Yazd'ın içinde yaşadığına inanılan ağaç, ormanın kralı olarak kabul edilmiştir. Kutsal ağacın etrafındaki ağaçlar ve çalılar ise Yazd'ın çocukları sayıldıkları için büyük saygı görmüştür.

İkinci tür kutsal ağaçlar, onlara doğaüstü nitelikler atfeden ruhların meskeni olarak kabul edilir. Bu ağaç ruhları; ata ruhları, cinler, demonlar (dēwler) ya da diğer doğaüstü varlıklar olabilir. Koruyucu, bekçi, bilgelik ve rehberlik kaynağı olarak görülürler. Bu durum en açık biçimde ağaç-pîrleri ve Dārī Mirāzān / Dārā Mirāzā (dilek ağaçları) ile ilişkili ritüellerde görülmektedir. Üçüncü tür kutsal ağaç ise Hayat Ağacıdır.[iv]

Dersim'de Zazalar ve Ermenilerde Ağaç Kültü

Dersimli Ermeni bir entelektüel olan Gevorg Halajian'a göre (DAN V: 596 vd.), "Zazalar genel olarak her ağaca ve her yeşil bitkiye karşı derin bir saygı hissine sahipti; ağaçlara zarar vermeyi ya da onları haksız yere kesmeyi büyük bir günah olarak görüyorlardı. Bu nedenle ev ihtiyaçları için -yakacak ya da yapı malzemesi olarak- yalnızca kurumuş ağaçları ve yalnızca sonbaharın sonlarında keserlerdi. Yeni kesilmiş odunu asla yakmaz, ağacın ruhunun tamamen ayrılması için odunu iki-üç yıl bekletirlerdi. Ormanı ateşe veren herkes -cinsiyeti, yaşı ya da dini ne olursa olsun- sıkı bir örf hukukuna göre öldürülmek zorundaydı; çünkü böyle bir eylem ilahi düzenin ağır bir ihlali olarak görülürdü.

Suçlular, kan davasına denk bir haksız cinayet işlemiş kişiler gibi takip edilirdi.

Dersim'in dağlık bölgelerinde bitkiler dünyasında başlıca tapınım nesnelere ardıç ve meşe idi; meşeler arasında özellikle kara meşe en çok saygı gören türdü. Ardıç, bereket ve uğur getirdiğine inanılan bir ağaç olarak büyük hürmet görürdü. Ladin ve yabancı kavak da Zazalar tarafından saygı duyulan ağaçlardandı; yabancı kavak özellikle iffet ve sadakatin sembolü olarak kabul edilirdi.

Zazalar ve yerel Ermeniler arasında hem saygı duyulan hem de korkulan yerlerden biri, Chndzorek ve Puta köyleri arasında, Surb Ohan / Hovhannes (Aziz Yuhanna) Ermeni Manastırı yakınlarındaki kayalık bölgede bulunan 'Sıbohan Ardıçları' idi. Bu koruluk büyük ölçüde kurumuş ardıç ağaçlarından oluşuyordu; yeşil ağaçların sayısı yüzü geçmiyordu. Bu koruluğun yağmur getirme gücüne sahip olduğuna inanılırdı. Kurak yıllarda insanlar -Zazalar ve Ermeniler- buraya hac ziyareti yapar, yağmur yağacağı umuduyla hayvan kurban ederlerdi. Bu koruluktan alınan kuru odun yalnızca kurban etinin pişirildiği yerde yakılabilirdi. Odunun eve götürülmesi kesinlikle yasaktı ve ilahi cezayı gerektiren bir suç sayılırdı.”[v]

“Yine aynı bölgede, yalnızca çok yaşlı ve iri meşe ağaçlarından oluşan 'Sıbminas Koruluğu' adlı başka bir kutsal alan bulunmaktaydı. Bu koruluk, Surb Minas (Aziz Minas) adlı Ermeni kutsal mekânının yakınında yer alıyor ve Zazalar ile Ermeniler tarafından birlikte saygı görüyordu. Bu ağaçların insanları kasırgalardan ve beklenmedik doğal felaketlerden koruduğuna inanılırdı. Koruluğun sınırları net biçimde belirlenmişti; bu sınırlar içinde, bir kız kaçırmış olsalar bile kimse öldürülemez ya da şiddet uygulayamazdı. Bu kutsal ağaçların sınırları içinde dokunulmazlık vardı. Ziyaretler genellikle her yıl hasattan sonra yapılırdı. Koruluğun çeşitli felaketlere karşı koruyucu bir güce sahip olduğu düşünülürdü.

Son olarak Halajian'a göre (a.g.e.: 598), 1914'ten önce

Haydaran köyü yakınlarında, bölgeyi özellikle Türk ve Kürt eşkıyalardan koruduğuna inanılan iki büyük ladin ağacı bulunmaktaydı. Bu yer aynı zamanda bir ziyaretgâh işlevi görüyordu (...)."[vi]

Ermeni Ağaç Kültü

Ağaç kültü, Ermeni Yaylası'ndaki en eski kültlerden biridir. Urartu Krallığı'nda (MÖ 9.-6. yüzyıllar) Hayat Ağacı (Ermenice: Կենսոց Ծւոն - Kenats tsar) dinsel bir simgeydi; kalelerin duvarlarına resmedilir ve savaşçıların zırhlarına işlenirdi. Ağacın dalları gövdenin sağ ve soluna eşit biçimde dağılır, her dalda bir yaprak bulunur, ağacın tepesinde de bir yaprak yer alırdı. Hizmetkârlar ağacın iki yanında, sanki ona bakıyorlarmış gibi birer ellerini yukarı kaldırarak tasvir edilirdi.

Urartu'nun, Küçük Asya Hurrilerinden devraldığı fırtına ve hava tanrısı Teişeba (Teysheb), ikonografide bir boğanın üzerinde, Hayat Ağacı'nın yanında; bir elinde yaprak, diğerinde bir kap tutarken betimlenmiştir.[vii]

Urartuların Ermeni ardılları da bu ağaç kültünü sürdürmüştür. "Bazı ormanlar bu kült için adanmış ve kutsal mekânlar olarak kabul edilmiştir. Movses Khorenatsi (I. kitap, 20. bölüm), efsanevi kral Güzel Ara'nın torunu Anuşavan'ın, büyük dedesinin Armavir'de diktirdiği kavak ağaçlarına adanmış olması nedeniyle Sos (kavak) lakabını taşıdığını aktarır."[viii] Ermeni araştırmacı Adontz, Ermeni ağaç kültünü Küçük Asya'daki Attis kültü ile ilişkilendirir; çünkü Attis, Ermeni panteonunda Ara ile temsil edilmiştir. Adontz'a göre Anuşavan, Farsça Anuşirvan ("ölümsüz ruh") adının Ermenileşmiş biçimidir.[ix]

1920'lere kadar varlıklarını sürdüren ve Zerdüştlüğün Ermeni takipçileri olan "Güneş Çocukları" (Arewordik) arasında kavak kutsal ağaç sayılırken[x][xi], İran Zerdüştleri için en kutsal ağaç servi idi.

Rüzgârla sallanan kavak dalları ve yaprakları, Kafkasya'nın bazı bölgelerinde ve Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında

ağaçların “dua edebildiği” inancının doğmasına yol açmıştır; kavak yapraklarının fısıltısı aynı zamanda bir kehanet aracı olarak görülmüştür. Meşe gibi dalları daha sert olan ağaçlar ise dua etmeyen ağaçlar olarak kabul edilmiştir. Kutsal dua eden ağaçlara dair inancın kökeninin Kafkasya olduğu düşünülmektedir. Rize ilindeki Hemşin (Hamsen) bölgesinde, İslamlaşmış Ermeniler arasında, dini bayramlardan üç gün önce ve bayram süresince dalların kesilmemesi geleneği kısmen hâlâ sürmektedir; çünkü dalların dua ettiğine inanılmaktadır.[xii]

Dilek Ağaçları

Dilek ağacı ya da adak ağacı, çoğunlukla kutsal bir mekânda bulunan ve doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanılan tekil bir ağaçtır. İnsanlar, kendilerine ait bir bez parçasını ya da benzeri bir nesneyi ağaca bağlayarak dileklerinin gerçekleşmesini umut ederler. Bu nesne, gerçekleşmiş bir mucize için sunulan bir şükran adak nesnesi de olabilir. İnanca göre -ki bu tür inançlar hemen her dinde görülebilir- dilekleri yerine getiren güçler ruhlara, perilere, azizlere ya da tanrılara atfedilir.

Halk İslamı içinde dilek ağaçları, Fas'tan Türkiye'ye (dilek ağaçları), Pakistan'dan Endonezya'ya kadar geniş bir coğrafyada görülmektedir. Bu ağaçlar çoğunlukla kutsal bir kaynak, kilise, şapel ya da İslami bir ziyaretgâh gibi özel mekânların yakınında yer alır.

Dârî Mirâzân: Dilek Ağacı

Dilek ağaçları, Dersim'in tüm kültürlerinde (Ermeniler, Zazalar, Kürtler) bilinen evrensel bir inançtır. Bu ağaçlar çoğunlukla kutsal pınarların ya da nehirlerin yakınında bulunur ve su ile bereket kültürleriyle ilişkilidir.

Kürt kültüründe ağaç kültünün tezahürlerinden biri Dârî Mirâzân ya da Dârâ Mirâzâ, yani “Dilek Ağacı”dır.[xiii] Kadınlar bu ağaçları, kısır kadınlara bereket getirdiğine ve hamile kalmalarına yardımcı olduğuna inanarak ziyaret ederlerdi. Bazıları ise bu ağaçların ruhsal ya da bedensel şifa

gücüne sahip olduğuna inanırdı. Dileği olan herkes dilek ağacına yönelirdi. Ağaca bir bez parçası bağlanır; bununla kişinin kendinden bir parçayı ağaca bağladığına, böylece bereket ya da şifa elde edeceğine inanılırdı. Hastalığı olanlar, acılarını ağaca bağladıklarını düşünerek bir bez parçası asarlardı. Aynı zamanda bir dilek tutulur ve gerçekleşmesi hâlinde iyi bir iş yapılacağına dair adakta bulunulurdu.[xiv]

Dilek ağacı; doğurganlık, rehberlik, güç ve koruma ile ilişkilendirilen, ancak aynı zamanda uğursuzluk ve talihsizlikle de bağlantılı ruhların, cinlerin ya da dēwlerin meskeni olarak kabul edilir. Bu nedenle ağaçlara yönelik tapınma çoğu zaman, bu varlıklara sunulan adaklar ya da kötü güçlerden korunmak amacıyla yapılan sunularla birlikte görülür. Bu ağaçlar tekil hâlde ya da koruluklar içinde bulunabilir; kutsallıkları, ağaç türünden ziyade konumlarına (kutsal mekân), büyüklüklerine ve yaşlarına bağlıdır.

Henry Harald Hansen, yalnızca bezlerle değil, bir koç boynuzuyla da süslenmiş ve yanında ahşaptan yapılmış kutsal bir el bulunan bir dilek ağacı türünü betimler. Bu ağaç, kutsal bir mezarı çevreleyen çitin içinde yer almaktadır.[xv] Bu kutsal el büyük olasılıkla, hem Yahudi hem de İslam kültüründe koruyucu bir simge olan Hamsadır. İslam geleneğinde bu simge, Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'nın Eli olarak yorumlanır.

Bazı bölgelerde kutsal ağaçlara çivi çakılarak ağrı ya da hastalığın ağaca aktarılacağına inanılır. Kürtçede bu tür ağaçlara Dāra Bizmār ("çivi ağacı") denir. Çivi çakma ve giysi asma gibi pratikler, kişinin hastalığını ya da sorunlarını ağaca aktararak şifa ya da çözüm aradığı "bağlama ritüelleri"dir.[xvi]

Yağmur ritüelleri de sıklıkla dilek ağaçları etrafında gerçekleştirilir. Thomas Bois, Süleymaniye ve Kerkük'te Kürtlerin yağmur yağdırmak ya da yağmuru durdurmak için yaptıkları büyüsel ritüellere dair bir örnek aktarır:

“Kadınlar en güzel giysilerini giyer, birlikte bir grup hâlinde kırdan yaşlı ve saygıdeğer bir ağaca giderler. Ağacın gölgesine oturur, yanlarında getirdikleri mutfak eşyaları ve erzaklarla yemek pişirirler. Yemek pişerken tencerenin etrafında dans ederler. Yemekten sonra grubun en güzel elbisesine su döker ve yağmur beklerler. Dönüşe kadar yağmur yağmazsa, bu kez birbirlerinin elbiselerine su döker ve sırlıklam hâlde eve dönerler.”[xvii]

Dünya Ağacı ve Hayat Ağacı

Dünya Ağacı, dünya eksenini (axis mundi), dünyanın merkezi ya da Tevrat'taki cennet bahçesinin Hayat Ağacı olarak bilinen evrensel bir mitolojik simgedir.

Tevrat'ın Yaratılış anlatısında Hayat Ağacı, cennetin ortasında yer alır ve meyvesinden yiyenlere sonsuz yaşam verir. Adem ile Havva, Bilgi Ağacı'ndan yedikten sonra Hayat Ağacı'ndan da yememeleri için cennetten kovulur; cezaları ölümsüzlüğü kaybetmektir.

Yahudi mitolojisine göre Aden Bahçesi'nde Hayat Ağacı (etz chaim) ya da “Ruhlar Ağacı” bulunur; bu ağaç çiçek açar ve yeni ruhlar üretir. Bu ruhlar Guf adı verilen ruh hazinesine düşer. Melek Cebrâil bu hazineden eline ilk gelen ruhu alır; doğurganlık meleği Leila ise doğuma kadar embriyoyu korur.

Hayat Ağacı, Yahudi, İslam ve Hristiyan sanatında yaygın bir simgedir. Stilize biçimleri Ermeni ve Kürt halı dokumacılığında sıkça görülür. Yahudi ve İslam sanatında çoğu zaman yedi dallı olarak tasvir edilir; bu da yedi kollu Menora'yı ve yaratılışın yedi gününü simgeler.

İslam'da, Kur'an'da adı geçmemekle birlikte hadis literatüründe cennette yetiştiğine inanılan Tûbâ Ağacı bilinir: “İman eden ve salih amel işleyenlere ne mutlu” (tûbâ lahum).[xviii] Rivayetlere göre Tûbâ Ağacı'nın dalları zümrüt ve inciden oluşur; gölgesi o kadar geniştir ki bir binici yüz yıl yol olsa bile gölgesinden çıkamaz. Gövdesi Peygamber'in sarayında bulunur; dalları ise müminlerin evlerine uzanır ve onlar bu ağacın meyvelerinden faydalanır.

Hayat Ağacı tüm iyi ve yararlı olanı simgelerken, cehennem ağacı olan ve Kur'an'da günahkârların yiyeceği olarak anılan Zakkum, bunun karşıtıdır. Tûbâ cenneti simgelerken, Sidre Ağacı evrenin sınırlarını, lotus ağacı ise tahayyül edilebilen her şeyin sınırlarını temsil eder.

Tasavvufta ağaç, Tanrı'ya yakınlığı simgeler; İranlı filozof ve mutasavvıf Sühreverdî'nin eserlerinde bu simge, İran mitolojisindeki Simurg Ağacı ile özdeşleştirilir.[xix]

Tûbâ (Farsça: توباء), Türkiye'de Tuğba biçimiyle yaygın bir kadın adıdır.

Tehlike Altındaki İnanç

Aleviler geleneksel olarak doğaya dayalı güçlü bir inanca sahiptir. Doğal nesnelere ve mekânlarla ilişkili ilahi ya da yarı ilahi varlıklar görürler. Kürt-Alevi inancında (Rêya Heqî), ağaçlar; dağlar ve nehirler gibi diğer doğa unsurlarıyla birlikte kutsal doğa varlıkları ve jiare olarak adlandırılan ziyaretgâhlar şeklinde kabul edilir. Kültürel dönüşümler, baskı, göç ve asimilasyon nedeniyle ağaçlarla ilişkili bazı ritüeller zamanla ortadan kalkıyor olsa da tarihsel kaynaklar; Kürtlerin kutsal ağaçlara adaklar bağladığını, yapraklarından şifa aradığını ve hatta ağaçların altında bayramlar düzenlediğini göstermektedir. Bu pratikler, kutsallığın belirli doğal mekân ve nesnelere ikamet ettiğine ya da onlarla ilişkili olduğuna inanılan daha geniş bir doğa tapınımı geleneğini yansıtmaktadır.

Tarihsel anlatılar, Türk makamları gibi Alevi olmayan grupların bu ağaç kültürünü kuşkuyla karşıladığını ve bunu putperestlik olarak nitelendirdiğini göstermektedir.

Dilek ağaçları Kürt kültüründe büyük saygı görür. Kuzey Kürdistan'da Türk devleti, kutsal ağaçları Kürtlere karşı psikolojik savaşın bir parçası olarak sıklıkla kesmektedir. Benzer biçimde, Türkiye'nin 2018'de Rojava'daki Afrin'i işgalinden bu yana, Türkiye destekli Suriyeli silahlı gruplar etnik temizlik politikaları kapsamında yüz yaşını aşan dilek ağaçları da dâhil olmak üzere 1,5 milyondan fazla ağacı

kesmiştir.[xx][xxi]

“Türk ve İran rejimleri onlarca yıldır baraj inşaatları, nehirlerin yönünün değiştirilmesi ve ormanların yok edilmesi yoluyla Kürt yerleşim alanlarının doğal çevresini -kutsal ağaçlar, nehirler ve pınarlar dâhil- tahrip etmekte; böylece Kürtlerin kültürel hafızasını ve toprakla kurdukları derin bağı silmeyi hedeflemektedir.

Bu girişimlere karşılık, Kürt özgürlük hareketi içinde, doğa ile barışık eski değerlerin çağdaş toplumsal ve ekolojik mücadelelerle yeni anlamlar kazandığı yaratıcı ve devrimci bir diyalektik ortaya çıkmaktadır. [Ahmet Kerim] Gültekin, Bilgin'in 'Kürt Alevilerinin baraj projeleri, madencilik şirketleri, turizm politikaları ve diğer tehditlere karşı mücadelelerinde yeni bir doğa anlayışının ortaya çıktığı' yönündeki gözlemini aktarır. Gültekin'e göre, bu mücadelelerde Kürtlerin uzun süredir maruz kaldıkları soykırım tehdidiyle yüzleşmeleri, toprağı ve insanı hedef alan ekokırım tehdidinde dair derin bir sosyo-ekolojik kavrayışa dönüşmektedir.”[xxii]

Diğer araştırmacılar da ekokırım suçlamasını doğrulamaktadır:

“Dersim’de ve Türkiye Kürdistanı’nın diğer bölgelerinde yaşanan neoliberal ekolojik yıkım; kasıtlı ve sistematik çevresel tahribat olarak tanımlanabilir ve (neo-kolonyal) ekokırım olarak adlandırılabilir. Geçmişin soykırım ve kalkınma politikaları, insanların yaşam dünyalarının yok edilmesiyle birlikte yoğunlaşmış bir ekolojik yağmaya dönüşmüş görünmektedir.”[xxiii]

Sonuç

Dersimli Alevilerin doğayla kurduğu güçlü bağ, bu bölgede ağaç tapınımının özellikle yoğun bir biçimde gelişmesini sağlamıştır. Dini pratiklerinde kutsal ağaçlar; dilek ya da adak ağacı olarak ve Hayat Ağacı biçiminde merkezi bir yer tutmaktadır. Bu inanç ve ritüeller, Raa Haqiler tarafından Ermeniler, Yezidiler ve Yarsaniler (Ahl-i Hak inancı) ile

paylaşılmaktadır.

Türk devletinin Kürt özgürlük hareketine karşı yürüttüğü mücadele, Dersim'de ağaç tapınımını hedef alarak dinsel bir boyut da kazanmıştır. Ormanların, kutsal korulukların ve ağaçların sistematik biçimde yok edilmesi -kutsal bezoar keçilerinin yasa dışı avlanmasıyla birlikte- ekokırım, yani yerli halkın yaşam temellerinin ve inanç unsurlarının yok edilmesi niteliği taşımaktadır. Zorunlu göç, sürgün ve asimilasyonun bir sonucu olarak ağaç kültüründe bir gerileme gözlemlenmiş; ancak ekokırım aynı zamanda bu politikalara karşı direnişi canlandırmış ve Dersim'de ve diasporasında çevre hareketini güçlendirmiştir.

Sonnotlar

[i] Terribili, G.: In the Shade of a Tree: Religious Patterns in the Kurdistan Region from Late Antiquity to Modern Times. ASOR Annual Meeting - Boston 2017

[ii] Aristova, T. F.; Testen, D. trans. "Kurds", in Encyclopedia of World Cultures, Volume VI, Russia and Eurasia/ China. Friedrich, P., Diamond, N. (eds.). Boston: G.K. Hall & Co., 1994, S. 226

[iii] Mustafa, Himdad: Sacred Trees in Kurdish Culture & Mythology. "The Kurdish Center for Studies", June 26, 2023, <https://nlka.net/eng/sacred-trees-in-kurdish-culture-mythology/#post-2511-footnote-1>

[iv] Ebenda

[v] Arakelova, Victoria: A Note on Tree Worship in the Zaza Folk Beliefs. "Iran and the Caucasus", November 2020, 24 (4), S. 405 f., https://www.researchgate.net/publication/347481105_A_Note_on_Tree_Worship_in_the_Zaza_Folk_Beliefs

[vi] Arakelova, a.a.O., S. 406

[vii] Teysheba (Armenian) -
<https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B9%D5%A5%D5%B5%D5%B7%D5%A5%D5%A2%D5%A1>

[viii] Ishkol-Kerovpian, K.: Mythologie der vorchristlichen Armenier. Hrsg. von H.W. Haussig. I. Abteilung: Die alten Kulturvölker, Bd, IC, 1. Teil, 11. Lieferung: Kaukasische Völker. Stuttgart, Klett-Verlag, 1986, S. 105

[ix] Ishkol-Kerovpian, a.a.O., S. 106

[x] Sanasarian, Eliz: Nationalism and Religion in Contemporary Iran, in: Roald, Anne Sofie; Longva, Anh Nga (eds.). Religious Minorities in the Middle East: Domination, Self-Empowerment, Accommodation. Leiden: Brill, 2011, S. 313

[xi] Russell, J.R.: Armenia and Iran III: Armenian Religion. Encyclopaedia Iranica, Vol. II, Fasc. 4, S. 438-444, <https://www.iranicaonline.org/articles/armenia-iii/>

[xii] https://de.wikipedia.org/wiki/Betende_B%C3%A4ume

[xiii] Excerpted from: Mustafa, Himdad, a.a.O.

[xiv] Hansen, Henry Harald: The Kurdish Woman's Life: Field Research in a Muslim Society, Iraq. Copenhagen: Nationalmuseet, 1961 S. 162, [link](#) ↑

[xv] Hansen, a.a.O., S. 158-60. ↑

[xvi] Dafni, Amots: Rituals, ceremonies and customs related to sacred trees with a special reference to the Middle East. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine, 2007, 3 (28). [link](#) ↑

[xvii] Bois, Thomas: The Kurds. trans. M. W. M. Welland. Beirut: Khayats, 1966, S. 105. [link](#) ↑

[xviii] Bobzin, Hartmut: Der Koran. München: Beck, 2010, S. 216

[xix] Fischer, Michael M. J.: Mute Dreams, Blind Owls, and Dispersed Knowledges. Persian Poesis in the Transnational Circuitry. Durham: Duke University Press, 2004, S. 136

[xx] Stockholm Center for Freedom: Turkish-backed militias cut down nearly 1.5 mln trees in Afrin: report, 26 August 2021 link ↑

[xxi] Omer, H.: Çekdarın 'Dara Mirazan' li Mabata ya Efrîne birîn (Gunmen cut down the ' Dara Mirazan' in Mabata of Afrin). 24.03.2022, link ↑

[xxii] Mustafa, a.a.O.

[xxiii] Dinç, Pınar: Dersim: A Century of State-Led Destruction and Resistance. In: Dinç, Pınar; Hüler, Olga Selin (eds.): The Republic of Turkey and Its Unresolved Issues: 100 Years and Beyond. Palgrave Macmillan, 2025, S. 61

Kaynakça & İleri Okumalar

Arakelova, Victoria. 2020. "A Note on Tree Worship in the Zaza Folk Beliefs." *Iran and the Caucasus* 24 (4): 405-410. https://www.researchgate.net/publication/347481105_A_Note_on_Tree_Worship_in_the_Zaza_Folk_Beliefs

Aristova, T. F. 1994. "Kurds." In *Encyclopedia of World Cultures, Vol. 6, Russia and Eurasia/China*, edited by Paul Friedrich and Norma Diamond, 224-227. Boston: G. K. Hall & Co.

Bois, Thomas. 1966. *The Kurds*. Beirut: Khayats.

Dafni, Amots. 2007. "Rituals, Ceremonies and Customs Related to Sacred Trees with a Special Reference to the Middle East." *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 3

(28).

Deniz, Dilşa. 2021. "The Philosophy of Ecology and Reya Heqi: Religion, Nature, and Femininity." In *Ecological Solidarity and the Kurdish Freedom Movement: Thought, Practice, Challenges and Opportunities*, edited by Stephen E. Hunt, 242-260. Lanham, Boulder, London, New York: Lexington Books.

Dinç, Pınar. 2025. "Dersim: A Century of State-Led Destruction and Resistance." In *The Republic of Turkey and Its Unresolved Issues: 100 Years and Beyond*, edited by Pınar Dinç and Olga Selin Hüler, 53-68. Cham: Palgrave Macmillan.

Fischer, Michael M. J. 2004. *Mute Dreams, Blind Owls, and Dispersed Knowledges: Persian Poesis in the Transnational Circuitry*. Durham: Duke University Press.

Gültekin, Ahmet Kerim. 2021. "Dersim as a Sacred Land: Contemporary Kurdish Alevi Ethno-Politics and Environmental Struggle." In *Ecological Solidarity and the Kurdish Freedom Movement: Thought, Practice, Challenges and Opportunities*, edited by Stephen E. Hunt, 225-242. Lanham, Boulder, London, New York: Lexington Books.

Insom, Camilla, and Gianfilippo Terribili. 2021. "In the Shade of a Tree: Holy Figures and Prodigious Trees in Late-Antique and Medieval NW Iran and Adjacent Areas." In *Iranianate and Syriac Christianity in Late Antiquity and the Early Islamic Period (5th-11th Centuries)*, edited by Chiara Barbati and Vittorio Berti, 333-366. *Publications on Iranian Studies* 87. Vienna: Austrian Academy of Sciences Press.

Mustafa, Himdad. 2023. "Sacred Trees in Kurdish Culture & Mythology." *The Kurdish Center for Studies*, June 26. <https://nlka.net/eng/sacred-trees-in-kurdish-culture-mythology/#post-2511-footnote-1>

Terribili, Gianfilippo. 2017. "In the Shade of a Tree: Religious Patterns in the Kurdistan Region from Late

Antiquity to Modern Times.” Paper presented at the ASOR (American Society of Overseas Research) Annual Meeting, Boston.